

**НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ БІОРЕСУРСІВ
І ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ УКРАЇНИ**

ЛОМАКІНА ІРИНА ЮРІЇВНА

УДК: 349.

**ДЕРЖАВНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ СІЛЬСЬКОГО
ГОСПОДАРСТВА В УКРАЇНІ**

12.00.06 – земельне право; аграрне право;
екологічне право; природоресурсне право

АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата юридичних наук

КИЇВ – 2010

Дисертацією є рукопис

Робота виконана в Національному університеті біоресурсів і природокористування Кабінету Міністрів України

Науковий керівник - доктор юридичних наук, доцент **Майданник Олена Олексіївна**, Національний університет біоресурсів і природокористування України, професор кафедри конституційного права та правознавства НУБіП України

Офіційні опоненти: доктор юридичних наук, професор,

кандидат юридичних наук, доцент

Захист відбудеться «__» жовтня 2011 р. о «12.⁰⁰» на засіданні спеціалізованої вченої ради К 26.004.16 у Національному університеті біоресурсів і природокористування України: 03041, м. Київ, вул. Героїв Оборони, 15, корп. 3, кім. 65

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Національного університету біоресурсів і природокористування України за адресою: 03041, м. Київ, вул. Героїв Оборони, 13, корп. 4, кім. 28

Автореферат розісланий «__» _____ 2010 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

О.Ю. Піддубний

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Забезпечення продовольчої безпеки необхідно розглядати як одну з важливих функцій держави, реалізація якої потребує визначення форм, методів, повноважень органів державної влади та органів місцевого самоврядування. Необхідність у державному регулюванні діяльності суб'єктів агробізнесу обумовлюється і тим, що держава несе відповідальність за забезпечення нормальних соціальних умов для своїх громадян, забезпечення громадян продовольством та іншими сільськогосподарськими товарами у достатній кількості та відповідної якості, захист прав та інтересів виробників та споживачів продовольства. За сучасних умов необхідність державного регулювання аграрних відносин зумовлена й гострим дефіцитом матеріальних та фінансових ресурсів, низьким технічним рівнем, слабою мотивацією до праці, порушенням міжгалузевих зв'язків.

Необхідність забезпечення національних інтересів у процесі інтеграції України до Європейського Союзу та світового економічного простору вимагають негайних та ефективних заходів, спрямованих на формування та реалізацію виваженої державної аграрної політики. А відтак дослідження державно-правового регулювання сільського господарства є необхідним та актуальним.

Зв'язок роботи із науковими програмами, планами, темами. Проведене дослідження відповідає завданням, поставленим Законом України «Про основні засади державної аграрної політики на період до 2015 року» від 18 жовтня 2005 р. та Державною цільовою програмою розвитку українського села на період до 2015 року, затвердженою постановою Кабінету Міністрів України 19 вересня 2007 р. № 1158, відповідно до яких визнані необхідними наукові дослідження шляхів підвищення ефективності діяльності суб'єктів аграрного сектору.

Дисертація виконана в межах НДР «Правове забезпечення сталого розвитку аграрного виробництва, безпеки та якості сільськогосподарської продукції» (номер державної реєстрації 0106U004241) та НДР «Розробка концепції правового регулювання сталого розвитку сільських територій» (номер державної реєстрації 0109U003356).

Мета і завдання дослідження полягають у проведенні науково-теоретичного аналізу правових аспектів державного регулювання сільського господарства України, формулювання наукових висновків та внесення пропозицій щодо удосконалення чинного аграрного законодавства України з питань державного регулювання сільського господарства.

Відповідно до поставленої мети визначені основні завдання дослідження: проаналізувати стан та перспективи наукових досліджень, дослідити стан правового забезпечення державного регулювання сільського господарства, розкрити юридичну природу державного регулювання сільського господарства, визначити поняття та юридичні ознаки державного регулювання сільського господарства, суб'єктний склад та правові принципи державного регулювання сільського господарства, розглянути особливості

державно-правового регулювання окремих напрямів забезпечення сільського господарства України, дослідити інституційно-функціональне забезпечення державного регулювання сільського господарства в Україні, сформулювати пропозиції з удосконалення нормативно-правового забезпечення державного регулювання сільського господарства.

Об'єкт дослідження. Об'єктом дослідження є суспільні відносини, що потребують правового регулювання у сфері державного регулювання сільського господарства в сучасних умовах розвитку економічних, соціальних та державно-правових явищ.

Предмет дослідження. Предметом дослідження є нормативна та наукова джерельна база, практика нормотворення і правозастосування з питань державного регулювання сільського господарства.

Методи дослідження. У ході дисертаційного дослідження були застосовані діалектичний метод пізнання, наукові методи історичного, порівняльно-правового, формально-логічного, структурно-функціонального, системного аналізу та синтезу. Діалектичний метод дав змогу розглянути державно-правове регулювання сільського господарства у взаємозв'язку і взаємодії всіх його змістоутворювальних елементів у контексті розвитку системи аграрного права України. Історичний метод було використано у дослідженні тенденцій розвитку законодавства про державне регулювання сільського господарства України, а також у дослідженні державно-правового регулювання окремих напрямів забезпечення сільського господарства України. Порівняльно-правовий метод покладений в основу аналізу законодавства України у сфері державного регулювання сільського господарства України та відповідного законодавства інших держав та міждержавних утворень. За допомогою методу формально-логічного та структурно-функціонального аналізу виявлено недоліки державно-правового регулювання сільського господарства та визначено шляхи їх подолання. Методи системного аналізу та синтезу були використані при дослідженні таких понять як державне регулювання сільського господарства, принципи державного регулювання сільського господарства, методи державного регулювання сільського господарства та ін.

Теоретична база дослідження. Дисертаційне дослідження проведено на основі вивчення і використання наукових джерел українських вчених у галузі аграрного, земельного, екологічного права, авторами яких є: А.Л. Бейкун, О.М. Браніцький, Ц.В. Бичкова, О.В. Гафурова, В.К. Гуревський, В.М. Єрмоленко, В.П. Жушман, Т.О. Коваленко, П.Ф. Кулинич, В.І. Курило, Т.В. Лямцева, С.І. Марченко, А.М. Мірошниченко, І.М. Миронець, В.Л. Мунтян, В.П. Нагребельний, В.В. Носік, З.А. Павлович, Л.О. Панькова, А.М. Пащенко, О.О. Погрібний, О.А. Поліводський, В.І. Семчик, І.О. Середа, А.М. Статівка, Н.І. Титова, В.Ю. Уркевич, М.М. Чабаненко, Ю.С. Шемшученко, М.В. Шульга, В.В. Янчук, В.З. Янчук та інші науковці.

У дисертації використані наукові праці українських вчених у галузі адміністративного та господарського права, авторами яких є В.Б. Авер'янов, А.І. Берлач, В.К. Мамутов, О.П. Рябченко, В. І. Курило та інші вчені.

Теоретичною базою дослідження стали наукові праці вчених у галузі колгоспного, сільськогосподарського, аграрного, земельного, екологічного, адміністративного права радянського періоду: Г. О. Аксеньонка, Г. Ю. Бистрова, С.О. Боголюбова, Ю.А. Вовка, В.М. Дем'яненко, П. Д. Індиченка, М.Д. Казанцева, І.Ф. Казьміна, А.М. Каландадзе, М.І. Козиря, І.М. Миронця, В.Л. Мунтяна, М.Б. Мухитдинова, І.В. Павлова, І.Ф. Панкратова, А.Г. Первушина, І.О. Середи, М.В. Сторожева, Н.І. Титової, К.А. Шайбекова, В.З. Янчука, інших видатних вчених.

При дослідженні правових аспектів державного регулювання сільського господарства використані джерела економічної науки, авторами яких є: Ю.Д. Білик, А.І. Берlach, О.О. Бугуцький, П.І. Гайдуцький, М.Я. Дем'яненко, В.В. Зіновчук, М.В. Зубець, Г.І. Купалова, О.М. Онищенко, П.Т. Саблук, Л.О. Шепотько, О.М. Шпичак, В.В. Юрчишин та інші вчені.

Порівняльний аналіз державно-правового регулювання сільського господарства України проведено з використанням наукових праць зарубіжних вчених-правників: Г.Ю. Бистрова, М.М. Веденіна, Б.Д. Клюкіна, М.І. Козиря, Г.В. Чубукова, Н.І. Ядевич та інших вчених.

Наукова новизна дисертаційного дослідження полягає в тому, що це одне з перших в науці аграрного права України комплексне дослідження теоретичних і практичних правових питань державного регулювання сільського господарства України в умовах незавершеної аграрної і земельної реформи та приєднання України до Світової організації торгівлі (надалі - СОТ), адаптації національного законодавства до права Європейського Союзу (надалі - ЄС).

Наукова новизна дисертаційного дослідження конкретизується у теоретичних висновках, положеннях та практичних рекомендаціях, що виносяться на захист:

Уперше:

- сформульовано правове поняття державного регулювання сільського господарства як правової категорії – це врегульовані правовими нормами суспільні відносини, в яких реалізується діяльність державних органів, органів місцевого самоврядування та інших уповноважених суб'єктів, які безперервно, цілеспрямовано, у рамках своїх повноважень та межах визначених державною аграрною політикою впливають на виробництво, переробку, реалізацію сільськогосподарської продукції та інші види аграрних відносин з метою забезпечення продовольчої безпеки, ефективного використання земельних та інших природних ресурсів, дотримання аграрного законодавства, попередження аграрних правопорушень та захист прав громадян;

- визначено особливості державно-правового регулювання сільського господарства України;

- сформульовано та визначено правові принципи державного регулювання сільського господарства України;

- досліджено особливості державно-правового регулювання окремих напрямів забезпечення сільського господарства України;

- зроблено висновок, що сукупність правових норм, закрплених в законодавстві України про державне регулювання сільського господарства є комплексним правовим інститутом в системі аграрного права України,
- визначені сучасні тенденції та перспективи державно-правового регулювання сільського господарства України;
- здійснено наукову класифікацію нормативно-правових актів в сфері державного регулювання сільського господарства України;
- доведено, що чинне законодавство України з питань державного регулювання сільського господарства потребує перегляду, удосконалення та систематизації з огляду на неузгодженість законів та інших нормативно-правових актів у цій сфері, наявність великої кількості актів програмного характеру, необхідність гармонізації законодавства до вимог СОТ в умовах світових інтеграційних процесів;
- ***Набули подальшого розвитку:***
- теоретичні висновки аграрно-правової науки щодо системи аграрного права України, структури аграрного законодавства України;
- підходи до класифікації заходів державно-правового регулювання в сфері матеріально-технічного забезпечення сільського господарства України;
- пропозиції вчених про необхідність розробки та прийняття Аграрного кодексу України.
- ***Удосконалено:***
- внесено конкретні пропозиції щодо удосконалення аграрного законодавства України в сфері державного регулювання сільського господарства шляхом внесення змін до Земельного кодексу України, Законів України «Про основні засади державної аграрної політики на період до 2015 року», «Про дозвільну систему у сфері господарської діяльності» та ін.;
- класифікацію методів та способів державно-правового регулювання сільського господарства України.

Практичне значення одержаних результатів полягає у тому, що сформульовані автором роботи теоретичні положення, висновки та рекомендації можуть бути використані: а) в подальшому дослідженні державно-правового регулювання сільського господарства; б) у правотворчій діяльності для удосконалення практичних аспектів законодавства; в) у правозастосуванні; г) в навчальному процесі при розробці учбових курсів, методичних матеріалів, викладанні та вивченні курсу аграрного права.

Особистий внесок здобувача. Дисертація є самостійною, завершеною науковою роботою, комплексним дослідженням правових питань державного регулювання сільського господарства України. Сформульовані в дисертації положення та висновки мають наукове та практичне значення і одержані в результаті дослідження вітчизняного та зарубіжного законодавства, що регулює правові засади державного регулювання сільського господарства, спеціальної літератури та матеріалів практики.

Апробація результатів дисертації. Основні положення дисертації були апробовані у наукових статтях, повідомленнях на науково-практичних

конференціях, на засіданнях кафедри адміністративного та фінансового права НУБіП України, у навчальному процесі з викладання курсу Аграрного права України на юридичному факультеті Білоцерківського національного аграрного університету.

Результати дослідження були висвітлені та доповідались на щорічній науково-практичній конференції: Сучасні правові проблеми українського державотворення» - у м. Біла Церква, у 2005, 2006 та 2009 роках.

Публікації. Основні положення та висновки дисертації викладені у 6 публікаціях, 3 із яких є самостійними науковими статтями у фахових виданнях.

Структура дослідження обумовлена метою, завданням та обраним предметом дослідження. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, що містять дев'ять підрозділів, висновків, додатку, списку використаних джерел. Повний обсяг роботи – 215 сторінок, з яких основний текст – 167 сторінок; список використаних джерел містить 390 найменувань на 45 сторінках.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ

У **вступі** обґрунтовується актуальність теми дисертаційного дослідження; з'ясовується ступінь наукового розроблення проблеми, визначається мета, завдання, об'єкт, предмет дослідження, а також викладаються методологічні засади роботи; формулюються основні положення, що характеризують її наукову новизну; пропонуються найважливіші результати дослідження, пояснюється їх теоретичне та практичне значення, наводяться дані про апробацію результатів роботи.

Розділ 1 “Загальна характеристика державно-правового регулювання сільського господарства України” складається з трьох підрозділів, логічно та послідовно об'єднаних в яких висвітлені загальні умови та сучасний стан об'єкту дослідження.

У підрозділі 1.1 *«Поняття, мета та особливості державно-правового регулювання сільського господарства України»* досліджується питання державно-правового регулювання сільського господарства з позицій, правового та доктринального його розуміння, з'ясовується місце даного правового інституту в системі норм аграрного права. Проаналізовано існуючі підходи щодо змісту державно-правового регулювання аграрних відносин, від максимального усунення держави від регулювання до абсолютного адміністративно-командного керівництва. Виділено функції, проаналізовано юридичні передумови державно-правового регулювання сільського господарства та на основі проведеного аналізу сформульоване сучасне юридичне поняття державно-правового регулювання сільського господарства.

– У підрозділі 1.2 *«Принципи державно-правового регулювання сільського господарства України»* аналізуються керівні засади, підвалини державно-правового регулювання аграрної галузі. Обґрунтовується, що державно правове регулювання сільського господарства в Україні повинне

визначатись інтересами законності, заборони втручання держави у господарську діяльність суб'єктів права власності, вільного вибору організаційно-правової форми господарювання; системності та комплексності заходів державного регулювання сільського господарства; цілеспрямованості та адресності державної підтримки сільськогосподарських товаровиробників; захисту прав суб'єктів сільськогосподарської діяльності, екологізації сільськогосподарського виробництва, державного аграрного протекціонізму, тощо.

У підрозділі 1.3. «*Методи державно-правового регулювання сільського господарства України*» розкривається відповідне поняття, зокрема, під методами державного регулювання аграрного виробництва слід розуміти відповідні способи, прийоми, засоби цілеспрямованого впливу державних органів на суб'єктів агробізнесу. Аналізуються підходи до розуміння і класифікації методів державно-правового регулювання сільського господарства в Україні, висловлені в працях вчених у галузі аграрного права. Підрозділ підсумовується твердженням, що методи державного регулювання сільського господарства доцільно класифікувати на дві великі групи: імперативні та диспозитивні, які охоплюють такі способи та засоби державного регулювання сільського господарства як припису, рекомендацій, заборон, узгоджень та дозволів, стимулів та заохочень.

На сучасному етапі державно-правове регулювання сільського господарства здійснюється переважно за допомогою двох основних засобів: правових стимулів і правових обмежень, завдяки яким регулювання виконує такі важливі функції як - розвиток, охорону та захист суспільних аграрних відносин.

Розділ 2 “ Особливості державно-правового регулювання окремих напрямів забезпечення сільського господарства України ” складається з чотирьох підрозділів, які загалом відображають авторську позицію щодо змісту, яким наповнюється поняття державно-правового регулювання сільського господарства України. Ними є відповідно, регулювання матеріально-технічного, фінансового, кадрового та інформаційного забезпечення.

У підрозділі 2.1 «*Державно-правове регулювання в сфері матеріально-технічного забезпечення сільського господарства України*» зазначається, що чинне законодавство України не містить визначення матеріально-технічного забезпечення сільськогосподарських товаровиробників. Проводиться огляд спеціалізованих джерел від радянського періоду до цього часу, в яких міститься теоретичний аналіз даного поняття. Відмічається і обґрунтовується, що відносини, пов'язані з матеріально-технічним забезпеченням сільськогосподарських товаровиробників, регулюються значною кількістю нормативно-правових актів. Для них характерним є відсутність єдиного основоположного нормативно-правового акту, який би став основою правового регулювання цієї складної сфери суспільних відносин та висока питома вага підзаконних нормативно-правових актів, які присвячені організаційно-правовим формам забезпечення

сільськогосподарських товаровиробників матеріально-технічними ресурсами і піддаються частим редакціям. На сучасному етапі розвитку агропромислового виробництва потрібна Концепція про матеріально-технічне забезпечення сільськогосподарських товаровиробників, яка має бути покладена в основу розвитку аграрного законодавства щодо матеріально-технічного забезпечення сільськогосподарських товаровиробників.

У підрозділі 2.2 «Державно-правове регулювання сільського господарства України в сфері фінансово-кредитного забезпечення, ціноутворення та оподаткування» висловлюється думка, що фінансове забезпечення сільськогосподарських товаровиробників охоплює такі сфери як кредитне забезпечення, цінове та податкове регулювання. Особливості сільського господарства України, зумовлені низкою об'єктивних та суб'єктивних чинників, визначають специфіку правового регулювання у кожній із зазначених сфер.

Спеціальними вимогами до суб'єктів господарювання – набувачів кредитної субсидії є: виробництво сільськогосподарської продукції, яка є об'єктом регулювання (цінового) та страхування ризиків господарської діяльності. Джерелами фінансової підтримки є асигнування з державного і місцевого бюджетів, позабюджетних і спеціальних фондів; кредитні ресурси; кошти, одержані у процесі приватизації державного майна.

Зміст державного цінового регулювання полягає у здійсненні Аграрним фондом державних інтервенцій в обсягах, що дозволяють встановити ціну рівноваги на рівні, не нижчому за мінімальну закупівельну ціну (фінансові інтервенції) та не вищому за максимальну закупівельну ціну (торгові інтервенції).

Державно-правове регулювання сільського господарства в сфері оподаткування здійснюється у наступних формах: запровадження спеціального режиму оподаткування; звільнення від оподаткування за окремими видами податків і зборів (обов'язкових платежів) (сплати окремих видів податків і зборів (обов'язкових платежів)); зменшення ставки оподаткування; списання та реструктуризація податкової заборгованості.

У підрозділі 2.3 «Державно-правове регулювання кадрової політики в сільському господарстві України» зазначається, що однією з особливостей державно-правового регулювання сільського господарства є посилення державного впливу на процеси формування кадрового потенціалу. Аграрна політика як система концептуально сформульованих намірів, цілей та завдань держави є базою для наступних ініціативних розробок законів та інших нормативно-правових актів, програм, дій державних органів, спрямованих на реалізацію цілей та завдань суспільства.

Наявність спеціальних знань у сфері сільськогосподарського виробництва є специфічною ознакою виробничо-господарської діяльності сільськогосподарських товаровиробників а в окремих випадках необхідною умовою здійснення товарного сільськогосподарського виробництва. Зокрема, відповідно до чинного законодавства покупцями земельних ділянок

сільськогосподарського призначення для ведення товарного сільськогосподарського виробництва можуть бути громадяни України, які мають сільськогосподарську освіту або досвід роботи у сільському господарстві; культивування та використання рослин, що містять наркотичні засоби, для промислових цілей сільськогосподарськими підприємствами дозволяється при наявності в штаті агронома та інженер-механіка з використання сільськогосподарської техніки.

Державне регулювання кадрового забезпечення сільськогосподарських товаровиробників як система заходів, спрямованих на задоволення потреб аграрного сектора економіки у висококваліфікованих фахівцях, здійснюється шляхом: створення сприятливих умов для здобуття аграрної та іншої освіти; стимулювання осіб, зайнятих у сільськогосподарському виробництві, підвищувати свій професійний рівень; залучення фахівців та робітничих кадрів до роботи в аграрній сфері економіки.

У підрозділі 2.4 «*Особливості державно-правового регулювання інформаційного забезпечення сільського господарства України*» зазначається, що чинне аграрне законодавство, яке визначає особливості здійснення окремих видів виробничо-господарської діяльності, закріплює право сільськогосподарських товаровиробників отримувати в установленому порядку аналітичні відомості з племінної справи та дані комплексної оцінки тварин, стад, типів, порід; повну та достовірну інформацію про появу, поширення, розвиток шкідливих організмів та їх шкодочинність; про небезпечні, стихійні гідрометеорологічні явища та їх прогноз, а також про стан навколишнього природного середовища та небезпечні роботи; про епізоотичний стан відповідної території та оголошення карантину тварин; про фітосанітарний стан на відповідній території; про можливість реалізації, використання і споживання харчових продуктів, продовольчої сировини і супутніх матеріалів в Україні; про обсяги закупівель заставного зерна та заставні ціни, тощо.

Функції щодо інформаційного забезпечення сільськогосподарських товаровиробників покладені на Міністерство аграрної політики та продовольства України. Важливою ланкою інформаційного забезпечення є також система сільськогосподарського дорадництва. Інформаційне забезпечення сільськогосподарських товаровиробників здійснюється також шляхом проведення науково-практичних конференцій, симпозіумів, семінарів, нарад з актуальних проблем розвитку аграрної сфери економіки.

В зв'язку з важливим значенням інформаційного забезпечення сільськогосподарських товаровиробників і незадовільним його станом на сучасному етапі доцільним є прийняття Національної програми інформаційного забезпечення розвитку АПК. Зазначена Програма має закріпити комплексний підхід до інформаційного забезпечення сільськогосподарських товаровиробників.

Розділ 3 «Шляхи вдосконалення державно-правового регулювання сільського господарства України» складається з двох підрозділів, в яких зроблена спроба окреслити два можливі і взаємопов'язані напрями

удосконалення державно-правового регулювання сільського господарства України, що в цілому підсумовує розв'язання наукового завдання, поставленого в дисертації.

У підрозділі 3.1 *Удосконалення інституційно-функціонального забезпечення державно-правового регулювання сільського господарства України* міститься авторське формулювання вказаного напрямку, згідно з яким інституційно-функціональне забезпечення державно-правового регулювання сільського господарства України здійснюється через чинне законодавство, яке юридично визначає інституційні засади (систему органів, їх структуру) та функціональні засади (компетенцію зазначених органів, їх взаємодію між собою та іншими органами) у сфері державного регулювання сільського господарства.

Координаційні та дорадчі органи, що утворюються органами виконавчої влади та інші органи, що утворюються при них, здійснюють координаційні та допоміжні функції. Це: Урядовий комітет з реформування аграрного сектора; Координаційна рада з питань аграрної політики Секретаріату Кабінету Міністрів України; Колегія Мінагропроду України; науково-технічна рада, Галузева рада по роботі з кадрами Мінагропроду України; інші утворення подібного типу при органах виконавчої влади різного рівня. За функціональним призначенням державно-правові органи, державні і недержавні організації, які здійснюють від імені держави державне регулювання сільського господарства можна розділити на групи згідно міри і ступеню їх участі у державно-правовому регулюванні сільського господарства.

Обґрунтовано, що основними функціями державного регулювання сільського господарства України є: прогнозування та планування; державна реєстрація та ведення відповідних реєстрів; ліцензування; атестація; стандартизація та сертифікація; державна експертиза; державний сільськогосподарський перепис; державний контроль та нагляд; вирішення спорів.

У підрозділі 3.2 *«Тенденції та перспективи розвитку нормативно-правового забезпечення державного регулювання сільського господарства України»* зазначається, що правові норми, що містяться в законодавстві про державне регулювання сільського господарства складають комплексний міжгалузевий правовий інститут, який об'єднує норми конституційного, аграрного, земельного, екологічного, адміністративного та деяких інших галузей права. Пропонується авторська систематизація цього законодавчого масиву.

Перший умовний блок законодавства закріплює концептуальні засади державного регулювання сільського господарства, які досить часто змінюються. Для цього блоку характерним є відсутність чіткого понятійного апарату, механізмів реалізації правових норм та їх декларативність, а також необхідність приведення аграрного законодавства України в сфері державної підтримки сільського господарства до вимог СОТ у зв'язку з набуттям Україною членства в СОТ та перспективи євроінтеграції.

Другий блок правового регулювання становлять нормативно-правові акти, які є джерелами аграрного законодавства, визначають правове становище сільськогосподарських товаровиробників та регулюють їх взаємовідносини з державою (в особі уповноважених державних органів).

Третій блок правового регулювання становлять законодавчі акти, які містять окремі правові норми, що визначають особливості державного регулювання в окремих галузях сільськогосподарського виробництва.

Четвертий блок правового регулювання становлять законодавчі акти, які є джерелами інших галузей законодавства, і спрямовані на регулювання відповідних відносин в сфері державного регулювання діяльності суб'єктів господарювання в цілому, в тому числі і суб'єктів господарювання в аграрній сфері економіки.

П'ятий блок правового регулювання становлять правові норми законодавчих актів, які спрямовані на інституційно-функціональне забезпечення державного регулювання сільського господарства України.

Шостий блок правового регулювання становлять норми законів, які передбачають відповідальність за порушення аграрного законодавства в сфері господарської діяльності.

В даний час у зв'язку з реформуванням аграрного сектора економіки та прийняттям великої кількості нормативно-правових актів, що не завжди взаємоузгоджено регулюють аграрні відносини, невідкладного вирішення потребує проблема кодифікації аграрного законодавства України.

ВИСНОВКИ

На основі проведеного дослідження особливостей державно-правового регулювання сільського господарства України можна сформулювати наступні висновки:

1. Державне регулювання сільського господарства як правова категорія – це врегульовані правовими нормами суспільні відносини, в яких реалізується діяльність державних органів, органів місцевого самоврядування та інших уповноважених суб'єктів, які безперервно, цілеспрямовано, у рамках своїх повноважень та межах визначених державною аграрною політикою впливають на виробництво, переробку, реалізацію сільськогосподарської продукції та інші види аграрних відносин з метою забезпечення продовольчої безпеки, ефективного використання земельних та інших природних ресурсів, дотримання аграрного законодавства, попередження аграрних правопорушень та захист прав громадян.

2. Державне регулювання сільського господарства здійснюється на таких принципах: додержання законності; забезпечення реалізації конституційних прав та свобод селян; вільний вибір організаційно-правової форми господарювання у сільському господарстві та інших галузях АПК; системність та комплексність заходів державного регулювання сільського господарства; цілеспрямованість та адресність державної підтримки

сільськогосподарських товаровиробників; недопущення безпідставного втручання органів державної влади та місцевого самоврядування у вибір форм господарювання та господарську діяльність сільськогосподарських товаровиробників, крім випадків, передбачених законами; забезпечення суб'єктам господарювання захисту прав власності на землю, майно та результати своєї праці; державна підтримка наукових досліджень по створенню та впровадженню нових екологічно-чистих ресурсозберігаючих технологій вирощування, поглибленої переробки сільськогосподарської сировини та виготовлення з неї конкурентоздатної вітчизняної продукції; протекціонізм розвитку сільського господарства; поєднання державного впливу і ринкових регуляторів.

3. Закріплення у законодавчих актах основних засад державного регулювання сільського господарства має важливе значення для підвищення ефективності сільськогосподарського виробництва. За допомогою зазначених принципів формулюється державний підхід до правового регулювання відносин в сфері аграрного сектору економіки України, визначається сутність майбутніх правових норм.

4. Методи державного регулювання сільського господарства доцільно класифікувати на дві великі групи: імперативні та диспозитивні, які охоплюють такі способи та засоби державного регулювання сільського господарства як припису, рекомендацій, заборон, узгоджень та дозволів, стимулів та заохочень.

5. Основними напрямками державного регулювання сільського господарства України є матеріально-технічне та фінансове-забезпечення сільськогосподарських товаровиробників, проведення кадрової та інформаційної політики в сільському господарстві.

6. Заходи державно-правового регулювання в сфері матеріально-технічного забезпечення сільськогосподарських товаровиробників полягають у наступному: а) створення відповідного законодавчого підґрунтя матеріально-технічного забезпечення АПК; б) створення відповідної інфраструктури матеріально-технічного забезпечення АПК; в) створення умов для сільськогосподарських товаровиробників щодо придбання необхідних матеріально-технічних ресурсів; г) створення сприятливого режиму діяльності для виробників цих ресурсів; д) поліпшення сервісного забезпечення сільськогосподарських товаровиробників.

7. Фінансове забезпечення сільськогосподарських товаровиробників охоплює такі сфери як кредитне забезпечення, цінове та податкове регулювання. Особливості сільського господарства зумовлюють і особливості у кожній із зазначених сфер.

8. Кредитування сільськогосподарських товаровиробників здійснюється в поєднанні загальноприйнятого порядку надання кредитів зі спеціальним режимом кредитування. Режим спеціального кредитування передбачає за рахунок Державного бюджету України компенсацію ставки за кредитами в розмірі не менше 50 відсотків облікової ставки, встановленої Національним банком України. Підзаконні нормативно-правові акти, які

визначають порядок кредитування сільськогосподарських товаровиробників, звужують коло суб'єктів господарювання, на яких поширюється режим спеціального кредитування.

9. Державно-правове регулювання сільського господарства України в сфері ціноутворення передбачає: здійснення державних інтервенцій; проведення державних заставних закупівель; регулювання вартості електричної та теплової енергії, природного газу, вугілля, води, які поставляються (продаються) виробникам сільськогосподарської продукції, а також вартості послуг (тарифів) з транспортування сільськогосподарської продукції, її зберігання, навантаження, перевантаження тощо; регулювання вартості послуг ветеринарної медицини, хлібної інспекції, карантинної інспекції; дотування тваринницької продукції; регулювання експортно-імпортних операцій.

10. Державне регулювання сільського господарства України в сфері оподаткування здійснюється з метою стимулюючого впливу на сільськогосподарське виробництво шляхом: а) запровадження спеціального режиму оподаткування; б) звільнення від сплати окремих видів податків і зборів (обов'язкових платежів); в) зменшення ставки оподаткування; г) списання та реструктуризація податкової заборгованості.

11. Державне регулювання кадрового забезпечення сільського господарства України здійснюється шляхом створення молоді сприятливих умов для здобуття освіти, стимулювання осіб, зайнятих у сільськогосподарському виробництві, підвищувати свій професійний рівень та залучення фахівців та робітничих кадрів для роботи в аграрній сфері економіки. Держава на законодавчому рівні визначає пріоритетність кадрового забезпечення АПК, напрацьована і діє відповідна система законодавства. Разом з тим, як свідчить проведене дослідження, у законодавстві відсутнє комплексне вирішення проблем кадрового забезпечення АПК.

12. Державно-правове регулювання інформаційного забезпечення сільськогосподарських товаровиробників здійснюється шляхом: створення мережі закладів, основним видом діяльності яких, є надання інформаційних послуг; безоплатного забезпечення сільськогосподарських товаровиробників окремими видами інформації; пільгового оподаткування діяльності, пов'язаної з отриманням відповідної інформації; закріплення обов'язку за державними органами інформаційного забезпечення сільськогосподарських товаровиробників; встановлення відповідальності за ненадання відповідної інформації.

13. Систему органів державного регулювання сільського господарства складають:

- державні органи, які здійснюють законодавче та програмне забезпечення розвитку сільського господарства України;
- державні органи та органи місцевого самоврядування, які здійснюють безпосередньо заходи державно-правового регулювання, тобто наділені виконавчо-розпорядчими функціями;

- державні органи, які здійснюють контроль та нагляд за дотриманням законодавства в сфері сільського господарства, тобто наділені контрольно-наглядовими функціями;

- державні органи, які здійснюють захист суб'єктів аграрного підприємництва;

- державні органи, що зобов'язані створювати відповідні сприятливі умови розвитку сільського господарства України;

- державні установи та недержавні організації, які від імені держави здійснюють функції щодо стимулювання розвитку сільського господарства;

14. Основними функціями державного регулювання сільського господарства України є:

- прогнозування та планування сільськогосподарського виробництва;

- державна реєстрація та ведення відповідних реєстрів;

- ліцензування окремих напрямів сільськогосподарського виробництва;

- атестація працівників, зайнятих у сільськогосподарському виробництві та атестація сільськогосподарського виробництва;

- стандартизація та сертифікація в сільському господарстві;

- державна експертиза в сільському господарстві;

- державний сільськогосподарський перепис;

- державний контроль та нагляд в сільському господарстві;

- вирішення спорів в галузі сільського господарства.

15. Оскільки Законом України «Про основні засади державної аграрної політики на період до 2015 року» одним із шляхів реалізації основних пріоритетів державної аграрної політики визначено удосконалення системи державного регулювання в аграрному секторі шляхом реформування системи органів державного регулювання аграрного сектору, шляхом перегляду та чіткого розмежування їх повноважень та удосконалення окремих функцій, вважаємо за доцільне закріпити запропоновані систему органів державного регулювання сільського господарства та перелік функцій державного регулювання сільського господарства в окремому нормативно-правовому акті.

16. Законодавство про державне регулювання сільського господарства України складає комплексний міжгалузевий правовий інститут, який об'єднує норми конституційного, аграрного, земельного, екологічного, адміністративного та деяких інших галузей права.

17. Особливостями законодавства про державне регулювання сільського господарства України є комплексний характер; орієнтація на реалізацію аграрної та земельної реформ, підвищення ролі закону в державному регулюванні сільського господарства України, велика кількість підзаконних нормативно-правових актів, їх складність та суперечливість.

18 Основними напрямками розвитку законодавства в сфері державного регулювання сільського господарства є: 1) врегулювання прогалин у законодавстві в сфері державного регулювання сільського господарства України шляхом розробки і прийняття нових нормативно-правових актів; 2) усунення існуючих в законодавстві про державне регулювання сільського господарства протиріч шляхом внесення відповідних змін; 3) адаптація законодавства в сфері державного регулювання сільського господарства до норм європейського і міжнародного права.

СПИСОК ПРАЦЬ, ОПУБЛІКОВАНИХ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

1. І.Ю.Ломакіна Державно-правове регулювання сільського господарства України /І.Ю.Ломакіна // Підприємництво, господарство і право-2009р.-№10-с.138-140

2. Ломакіна І.Ю. Принципи державно-правового регулювання сільського господарства України /Ломакіна І.Ю.//Проблеми правознавства та правохоронної діяльності .Збірник наукових праць- 2009р.№3- с.86-93

3. Ломакіна І.Ю. Методи державно-правового регулювання сільського господарства України/Ломакіна І.Ю.//Південно-український правничий часопис -.2009 р-3.с.85-89

4. Ломакіна І.Ю. Земельна частка (пай) як об'єкт права // Матеріали державної науково-практичної конференції «Сучасні правові проблеми Українського державотворення». - Біла Церква. - 29 квітня 2005р.

5. Ломакіна І.Ю. Проблеми вдосконалення земельного та аграрного законодавства України . Перспективи ХХІ ст.//Матеріали міжнародної конференції «Паювання та його значення в земельній реформі. м.Біла Церква 27-28 квітня 2006 р.

6. Ломакіна І.Ю. Державно правове регулювання сільського господарства в Україні //Матеріали **державної** науково-практичної конференції «Сучасні правові проблеми українського державотворення» -Біла Церква 2009р.

Ломакіна І.Ю. Особливості державно-правового регулювання сільського господарства України. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.06. – земельне право; аграрне право; екологічне право;

природоресурсне право. – Національний університет біоресурсів і природокористування України. – Київ, 2011.

Дисертація містить комплексне дослідження правового регулювання сільського господарства в Україні. Розглянуто основні напрями розвитку наукових досліджень аграрно-правового законодавства в Україні, а також генезис правового регулювання аграрних відносин в цій сфері.

В дисертації детально розглянуто особливості та структуру правовідносин, що складаються в сфері регулювання сільського господарства.

Запропоновано ряд конкретних змін та доповнень до чинного законодавства України, що дозволить підвищити ефективність державно правового регулювання сільського господарства в Україні.

Визначено, що основними напрямками розвитку законодавства в сфері державного регулювання сільського господарства є: врегулювання прогалин у законодавстві в сфері державного регулювання сільського господарства України шляхом розробки і прийняття нових нормативно-правових актів; усунення існуючих в законодавстві про державне регулювання сільського господарства протиріч шляхом внесення відповідних змін; адаптація законодавства в сфері державного регулювання сільського господарства до норм європейського і міжнародного права.

Ключові слова: державно-правове регулювання, сільське господарство, аграрні правовідносини, механізм державно-правового регулювання, реалізація аграрно-правових норм.

Ломакина И.Ю. Особенности государственного правового регулирования сельского хозяйства Украины. – Рукопись.

Диссертация на соискание научной степени кандидата юридических наук по специальности 12.00.06. – земельное право; аграрное право; экологическое право; природоресурсное право. – Национальный университет биоресурсов и природопользования Украины. – Киев, 2011.

Диссертация содержит комплексное исследование существующих особенностей государственного правового регулирования сельского хозяйства Украины.

Структура диссертации обусловлена целью исследования. Диссертация состоит из трёх разделов.

Во вступлении обосновывается актуальность выбранной темы, раскрывается её сущность и состояние научной разработки, определяются цель и задачи исследования, методологическая основа работы, излагаются основные результаты, полученные на основе осуществленного исследования, доказываются научная новизна, теоретическое и практическое значение полученных результатов, их апробация.

В первом разделе исследуются правовые вопросы понятия, задач, форм, методов, функций правового регулирования сельского хозяйства. Определены существующие методы правового регулирования сельского хозяйства Украины.

Второй раздел посвящен исследованию правоотношений в сфере материально-технического, финансово-кредитного, информационного, кадрового обеспечения сельского хозяйства.

В третьем разделе рассматриваются перспективы и возможные модели усовершенствования институционно-функционального и нормативно-правового обеспечения сельского хозяйства.

В результате работы сделаны выводы о том, что совокупность правовых норм, закрепленных в законодательстве о государственном регулировании сельского хозяйства является комплексным правовым институтом в системе аграрного законодательства Украины; определены современные тенденции и перспективы государственно-правового регулирования сельского хозяйства в Украине; осуществлена научная классификация нормативно-правовых актов сфере государственного регулирования сельского хозяйства в Украине; доказано, что действующее законодательство Украины по вопросам государственного регулирования сельского хозяйства требует пересмотра, усовершенствования ввиду несогласованности законов и иных нормативно-правовых актов в этой сфере, существования в значительном количестве актов программного характера, необходимости гармонизации законодательства с требованиями ВТО условиях мировых интеграционных процессов.

Предложено ряд конкретных изменений и дополнений в действующее законодательство Украины, которые позволят повысить эффективность государственно-правового регулирования сельского хозяйства в Украине.

Основными направлениями развития законодательства в сфере государственного регулирования сельского хозяйства являются: урегулирование прогалин в законодательстве в сфере государственного регулирования путем разработки и принятия новых нормативно-правовых актов; устранение существующих в законодательстве о государственном регулировании сельского хозяйства противоречий путем внесения соответствующих изменений; адаптация законодательства в сфере государственного регулирования сельского хозяйства к нормам европейского и международного права.

Ключевые слова: зерно, продукты переработки зерна, зерновое производство, правоотношения, которые возникают в процессе производства зерна, субъекты производства зерна, рынок зерна.

Lomakina I.Y. The specific of the legal regulation of agriculture in Ukraine. – Manuscript.

Thesis for the degree of candidate of sciences, specialty 12.00.06. - Land law, agricultural law, environmental law, natural resources law. - National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine. - Kyiv, 2010.

The thesis contains a comprehensive study of legal regulation of agriculture in Ukraine. The main directions of development of agricultural research and legal approximation in Ukraine, as well as the genesis of the legal regulation of agriculture policy in this area.

The thesis is examined in detail the features and legal structure, consisting in the field of agriculture.

A number of specific amendments to the legislation of Ukraine that will improve efficiency of state regulation of agriculture in Ukraine.

Determined that the main areas of legislation in the sphere of state regulation of agriculture are: the settlement of gaps in legislation in the sphere of state regulation of agriculture of Ukraine through the development and adoption of new regulations, removal of existing legislation on state regulation of agriculture controversy by making appropriate changes adaptation of legislation on state regulation of agriculture to European standards and international law.

Key words: public regulation, agriculture, agrarian relations, mechanisms of legal regulation, the implementation of agro-law.